

Anmeldelser

Finn Hauberg Mortensen

Går det an?

Faderhuset. 1800-1900. (Nordisk Kvindelitteraturhistorie bd. 2). Hovedredaktør: Elisabeth Møller Jensen. Bindredaktører: Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai, Ingeborg Nordin Hennel, Christina Sjöblad, Ebba Witt-Brattström. København 1993 (Rosinante).

Politiken, den endnu levende avis, blev fredag d. 10. marts 1995 prydet af et billede af Georg Brandes poserende med dyreblik, højt pomadehår, urkæde på tværs, hænderne på ryggen og benene skåret af. Den originale ramme giver aura til dette hovede med fremhævet bæckenparti i buksefolderne - hans gave til Victoria Benedictsson. Forvandlet til litteraturhistorisk klenodie smækker dagbladet privatheden i synet på en halv million læsere som illustration til en anmeldelse af Bodil Wambers *Lykken er en talisman*, som Hans Hertel slutter med at ønske os alle en »Victoria-pause«.

Hvem sejrede i den fri kærlighed? Det var stadig et varmt spørgsmål i de våde vintermåneder, der indledte 1995. Bodil Wambers fiktiviserede beretning om Benedictsson og Jørgen Knudsens tredje bind om Brandes blev af de to biografister fulgt op med en kronikduel på deres hovedpersoners vegne. Striden stod om det korte, erotiske forhold mel-

lem lynildsmanden og den unge, svenske forfatterinde, som begik selvmord. At Brandes' kyniske afvisning drev hende i døden er en påstand, hvis tradition rækker helt tilbage til de papirer, hun efterlod som forklaring. Alternativet til hendes pointering af Brandes' moralske dobbeltbogholderi i forhold til kvinderne har været at opfatte papirerne som utroværdige og Georg som en godtroende mand, der gik i Victorias fælde.

Charlotte Jørgensen søgte bag de to advokaters låste positioner i kronikken »Vampyr for kunsten« (*Politiken*, d. 5. marts), der hævder, at selvmordet ikke var en ubevidst impuls, men del af Benedictssons bevidste projekt at blive en stor forfatter - med den erotiske lidenskab som middel. Det fatale forhold er interessant »som en historie om to ekstraordinære mennesker, der gennem deres sammenstød eksponerer ubevidstheden i hinandens frigørelsesprojekt. Brandes kaster et afslørende lys ind over de massive fortrængninger, Benedictssons forfatterprojekt hviler på. Og hun får afdækket den dybe modsigelse mellem hans frigørelsesprogram og hans erotiske praksis.«

Frigørelsen af skrift og seksualitet er emnet for bind 2 af *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, der viser vej fra salonkulturens samtaler og privatlitterære genrer i slutningen af 1700-tallet via romantikkens »gode kvindelighed« til det sene århundredes moderne »ulykkelige tekst«. Sludpunktet leverer også bindets perspektiv. De kvindelige forfattere søgte efter det moderne gennembrud at forlade »Faderhuset« ad mange veje. Historien om Victoria og Georg får vi nuanceret fortalt i bogens sidste kapitel, »Den store faders fald«. Her understre-

ges St. Georgs faderrolle, også for de samtidige kvinders skrift.

Bindet er skrevet af forskere, hvis fælles oplevelsesbaggrund er de 70'ere, som hovedredaktøren, Elisabeth Møller Jensen, har karakteriseret som drivende af erotik (*InterPol*, d. 5. februar 1995). Det driver stadig, skal man tro den genoptagne Victoria-diskussion, og driften er fortværende forbundet med kvindernes selvrealisering, også i skriften. 70'erne gav kvindeforskningen et afsæt, hvorfra den har udviklet sig med en sådan styrke, at kvindelitteraturhistorie i dag er en nødvendighed. Dels som supplerende og komplementær i forhold til den 'almindelige' litteraturhistorie, dels som et krav om, at der heri indbygges et kvindeforskningsaspekt og endelig som en utopi om, at kønnet – uanset køn – får afgørende plads i et nyt paradigme for litteraturforskning. Det sidste indebærer, at kønsforskning er del af 'normal science' og ikke et særstandpunkt, dyrket af kvinde- eller mandeforskere.

Dertil er vi endnu ikke nået. Den seneste danske litteraturhistorie, Gyldendals nibindsværk fra midten af 80'erne, inkluderede, noget besværet, store dele af kvindelitteraturen, men en dybtgående integration af kønsaspektet står stadig som en opgave, stillet af kvindeforskningen. Den svenske *Kvinnornas Litteraturhistoria* og *Norsk kvinnelitteraturhistorie* udgav deres første bind i 1981 hhv. 1988. I Danmark har kvindelitteraterne nået vigtige resultater - sekunderet af de kvindelige forfatters markante placering i moderne, dansk digtning. Endnu savnes imidlertid et omfattende værk om dansk kvindelitteratur. Til gengæld har vi *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, hvor dansk forsk-

ning og danske forfattere har en fremtrædende placering - det är också bra.

Litteraturhistorier er tunge maskiner, der forudsætter et betydeligt antal specialstudier og kræver års arbejde med teoriudvikling, konstruktion af bindene, skrivning af bidragene og redaktion. Når de endelig kommer på gaden, bliver de ofte kritiseret for at være passé. *Nordisk kvindelitteraturhistorie* står i gæld til den historisering af litteraturforskningen, som karakteriserede 70'erne og i det følgende årti afsatte en norsk, en dansk og en svensk litteraturhistorie samt en verdenslitteraturhistorie, skrevet af nordiske forskere¹. Nær den sidstnævnte ligger den med sin tværnordiske medarbejderskare og ved at have en noget mere synlig arbejdsdeling mellem skribenter og redaktører end *Dansk litteraturhistorie*, som den i øvrigt slægter på, dels ved sit kollektive anlæg, dels i sit teorigrundlag og i sine forklaringsformer. *Nordisk kvindelitteraturhistorie* hentede nogle medarbejdere herfra, men er dog langt fra at forstå som halehæng.

Værket har formået både at inddrage erfaringer fra nyere litteraturhistorier og at give ofte uortodokse bud både på historisk litteraturforståelse og på organisationen og formidlingen af stoffet. Derved giver værket bredere fora i og uden for faget et samlende greb om et stort stof, hvoraf kun elementer har været præsenteret stykkevis og delt. *Nordisk kvindelitteraturhistorie* er, dels en opsamling af viden og erfaringer fra mange års kvindelitterær forskning og fra historiseringsbølgen, dels begyndelsen til en litteraturhistorie, hvor de mange køn giver perspektiv på litteratur skrevet af/for både mænd og kvinder. Tilrettelæggere og skribenter må komplimenteres for en flot, nytænkt litteraturpædagogik,

der helt ud i detaljen lader hensynet til læserens begær efter indsigt og oplevelse komme til sin ret.

Litteraturhistorien er konciperet som et monumentalt værk. Det rummer en forskningsindsats, der fortjener sine solide bind. Men netop det monumentale kan medvirke til at begrænse gennemslaget. Værket kan i Danmark kun erhverves som helhed. Dets værdi som opslagsværk vil først komme til sin ret med udgivelsen af 5. og sidste bind, hvor de tidligere binds navneregistre bl.a. vil blive suppleret med henvisninger til kilder og videre studier. Oplysninger af den slags kunne med fordel have været meddelt undervejs. Når rækken som forventet er komplet i 1996, vil den aktuelle sekundærlitteratur være fornyet. Hvorom alting er, så kan alt-eller-intet-strategien stille sig i vejen for salget.

Det overdådige udstyr og de mange, fine farvebilleder i storformat taget i betragtning er prisen ikke uforståelig. Det er flot, visuelt arbejde - bortset fra den lodrette, grønne indermargen, som layouteren gerne kunne have sparet læseren for. Sammenholdt med de flestes - og specielt de studerendes - bogbudgetter er bindene imidlertid så dyre, at nogle vil vælge at lade monumentet stå på biblioteket. For folk, der savner en rig onkel, er alternativet at ofre en returbillet til Sverige, hvor bindene sælges separat, og hvor bindprisen er lavere end herhjemme. Måske skulle forlaget have satset lidt mere på fondsstøtte og valgt et udstyr, som ikke nødvendiggør et kraftigt skrivebord eller et bredt skød.

Nordiske eller skandinaviske litteraturhistorier er skrevet før - de fleste af nordister i det store udland, hvor undervisningen gør et samlet overblik nød-

vendigt, og hvorfra det er lettere at se, hvad der samler end deler. Undtagelsen er *Nordens Litteratur*, bd. 1-2, 1972, red. af Mogens Brøndsted, hvor nordiske forskere hver beretter om deres lands litteratur. Den model genbruges i kvindelitteraturhistorien.

Spørgsmålet til konceptet er, om de nordiske landes litteraturer er forbundet, således at det har rimelighed at antage eller arbejde med forestillingen om en specifikt nordisk litteratur. Det kan ikke besvares abstrakt; styrken i de indre forbindelser varierer frem gennem historien, ligesom den afhænger af det litterære materiale, der fokuseres på. Men i tilfældet kvindelitteraturen i 1800-tallet lykkes det på det foreliggende binds 593 fyldige sider at sandsynliggøre modelens anvendelighed.

Uden at se bort fra de betydelige forskelle, der er mellem tendenser og forfatterskaber i de enkelte lande, kan fremstillingen skabe et overblik ved at tage afsæt i basale sociale og psykologiske forhold - kvindens placering i familie og samfundsliv og i hendes frigørelsesproces. I en periode, hvor både det nationale og det nordiske blev til, fremvises væsentlige indre forbindelser mellem de miljøer i de nordiske lande, hvor kvindelitteraturen blev skrevet. Resultatet er et billede af usamtidighed, hvor vækstpunkterne ikke overraskende ligger i Danmark og til dels i Sverige, mens Norge og især Finland og Island står som randområder.

Ved at følge processerne i og ud af »Faderhuset« karakteriseres, specielt i de vigtige introduktioner til de tre perioder, de miljøer, som kommer på talefod og de kvinder, der bliver skrivende. De er i egentlig eller middelbar forstand døde af de kulturbærende miljøer. Det

første hold deltager i udspaltningen fra den aristokratiske kultur i det sene 1700-tal; det næste underlægges romantikkens kvindebillede; det sidste har deres særlige placering i det modernes utilpassethed. Kun undtagelsesvis kommer røster fra proletariatet og subproletariatet til orde i kvindelitteraturen. Den skrives af kvinder, som frem gennem 1800-tallet vikler sig ud af en identitet, bundet til kærlighedsægteskabet og den tidlige borgerlige familie, for efterhånden at stifte identitet gennem uddannelse og arbejde - især arbejdet med at skrive.

Selv om det nordiske perspektiv i store træk fungerer, så giver det dog i detaljen problemer i kompositionen af de tre, store periodedele. De består af kapitler om litteraturen i de enkelte lande, men har også kapitler om »Norden«, der i praksis pga. usamtidigheden oftest handler om danske eller svenske forhold. Dette bidrager til at give fremstillingen overlappinger. Antallet af genoptagelser af emner, forfatterskaber og tekster forøges betragteligt, fordi de enkelte kapitler i en række tilfælde har en karakter af artikler i egen ret. Genren litteraturhistorie udfordres derigennem af samleværket med signerede enkeltbidrag. De mange behandlinger af fx Amalie Skram er et godt argument for en skrappere redaktion og en brug af de krydshenvisninger, som tilsyneladende er bandlyst i bogen.

Et indholdsmæssigt væsentligere koordinationsproblem er forholdet til de skrifter og personer (læs: mænd), som behandles i den 'almindelige' litteraturhistorie. Det er forfriskende, at se Rahbek, Johan Ludvig Heiberg, Bjørnson, Ibsen, Strindberg og Brandes i sidelys og ofte med bunden i vejret. Men læse-

re, som ikke kender deres indsats i øvrigt og dermed de mure, som kvindeforfatterne spillede mange af deres bolde på, vil have brug for en mere håndbogsagtig og forlæns introduktion. Deres profiler er indbyrdes uens og ofte utilstrækkelige til at anbringe de kvindelige forfatteres indsats i sin litterære kontekst. Den kan af gode grunde kun tangeres, men specielt hvor den ikke kan hæftes op på personalhistorien, kan det være småt, hvad man får at vide.

Også i behandlingen af kvindelitteraturen og kvindeforfatterne kan der gøre sig ujævnheder gældende. Oftest leverer værket effektiv litteraturpædagogik, der kommer på højde med de bedste litteraturhistoriske traditioner, idet tekster overflyves i flere højder og gennemses analytisk, mens de relevante oplysninger om liv, værk, grupperinger, stilarter og virkelighedstolkninger kobles på.

I nogle kapitler overskrides denne standard; man præsenteres for øjeåbnende oversigter og for sublime værkanalyser. Det kan synes uretfærdigt at fremhæve en enkelt skribent i værkets lange række af dygtige litterater. Men alligevel: Hvis du vil inspireres til at læse fra perm til perm, så begynd med Inger-Lise Hjordt-Vetlesens afsnit om »Modernitetens kvindelige tekst« og analysen af Amalie Skram. Med dem som baggrund kunne man have ønsket sig, at redaktionen havde fjernet en del name-dropping og indholdsreferat i andre bidrag. Der er naturligvis forskellige analysetraditioner i de nordiske lande. I denne fremstilling ses uensartetheden oftest i behandlingen af pligtstoffet, og af felter, hvor det litterære materiale er tyndt.

Det kan det være af to gode grunde, som det netop er bindets ærinde at belyse. Nævnt er usamtidigheden mellem de

nordiske landes litterære udvikling, som fx betinger, at islandsk kvindelitteratur endnu i dette bind kun har en marginal rolle og Færøernes ingen. Men i og over denne usamtidighed argumenterer bindet vellykket for tilstedeværelsen af en overgribende historisk tendens gennem 1800-tallet, som fører fra samtalen i salonen til de relativt veletablerede og professionaliserede forfatterskaber i århundredets slutning.

En del af dagbladskritikken har hævdet, at bindet savner litterært materiale og forfatterskaber i traditionel forstand. Man skal læse frem til s. 229, før Thomasine Gyllembourg, den første autor af den slags, træder ind på scenen. Kritikken for at være for meget kultur- og for lidt litteraturhistorie genkendes fra modtagelsen af Gyldendals *Dansk litteraturhistorie*. Men det bliver den ikke mere rimelig af. Dette bind af kvindelitteraturhistorien skildrer - loyalt mod de faktiske forhold og uden at se bort fra bivøjene - den proces, hvorigennem den kvindelitteratur bliver til, som satte sig igennem i den dannede offentlighed. På den baggrund er det rigtigt, at værkanalyserne og de afrundede forfatterskabsgennemgange præger slutfasen snarere end opspillet.

Facit er, at den lige og frie forbindelse mellem kønnene - bortgangen fra »Faderhuset« - skabte en nordisk litteratur, hvis smerter, sejre og oplevelsesformer er for vigtige til at overlade til kvindeforskningen. Med dette bind af *Nordisk kvindelitteratur* har den givet de mange læsere af 1800-tallets store, kvindelige forfatterskaber et standardværk fyldt med perspektiver og tolkninger. Man kan i enhver litteraturhistorie finde detaljer, som udløser spørgsmålstegn, og passager, man kunne ønske

strammet eller uddybet. Men »Faderhuset« er en pionérintsats og en sejr, som burde være obligatorisk lystlæsning også for nordiskfagets mange studenter og lærere m/k. Uden går det ikke an.

1. Jf. Willy Dahl: *Norges litteratur*, Oslo 1981-89; *Dansk litteraturhistorie*, red. af et kollektiv, Kbh. 1983-85; *Den Svenska Litteraturen*, red. af L. Lönnroth og S. Delblanc, Stockholm 1987-1990, og *Verdens litteraturhistorie*, red. af H. Hertel, Kbh. 1985-1993. En oversigt findes i Asbjørn Aarseth: »Nyere litteraturhistorieprojekter i Norden« i: *Historie. Tolkning. Tekst - Tekst. Tolkning. Historie*, red. J. Dines Johansen, F. Hauberg Mortensen og H. Nägele, Odense 1990.